

PAWEŁ PRÜFER

Rec.: Janusz Mariański, *Maturzyści puławscy w latach 1994–2016. Szkic do portretu młodych Polaków*, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2019, ss. 447

Spółeczeństwo jest rzeczywistością, której zazwyczaj przypisuje się obiektywne trwanie. Rzadziej myśli się o nim jedynie w kategoriach teoretycznego tworu, któremu nie odpowiadałaby rzeczywista treść. Treścią społeczeństwa są ludzie, z ich całym bogactwem i kontekstem osobowościowym i relacyjnym. Kiedy więc założymy taki model społeczeństwa, w którym dokonują się różnorodne procesy w ich dynamicznej manifestacji, nieuniknionymi elementami wydają się konkretne jednostki, które będąc podmiotami społecznymi, unerwiają strukturę społeczną, dynamizują procesy rozwojowe, inicjują przemiany, określają skalę przeobrażeń wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Jedną z takich kategorii społecznych jest młodzież, zwłaszcza ta, którą określa się – z racji specyficznych aktywności oraz struktury demograficznej – jako maturalną. Młodzież maturalna stanowi swoistą kategorię społeczną, lokującą się w pewnej przestrzeni przejścia. Chodzi tu głównie o konkretny moment wchodzenia w rzeczywistość, którą powszechnie rozumiemy jako dorosłość.

Problematyka młodzieży, w tym maturalnej czy też akademickiej, ma dość bogatą recepcję badawczą. Pojawiają się wciąż nowe opracowania dotyczące specyfiki funkcjonowania tej grupy społecznej w odniesieniu choćby do zachodzących przemian kulturowych, politycznych czy gospodarczych, a zwłaszcza w kontekście uwarunkowań globalizacyjnych. Najnowsze opracowanie, przygotowane przez polskiego socjologa religii i moralności Janusza Mariańskiego, zatytułowane *Maturzyści puławscy w latach 1994–2016. Szkic do portretu młodych Polaków* jest dziełem o bardzo szerokim zasięgu pod względem treści i formy. Autorowi przyświecał cel wskazania głównych trendów dotyczących przemiany moralności młodzieży. Przedsięwzięcie o charakterze naukowym zostało efektywnie zrealizowane. Trafne zdiagnozowanie i opisanie zjawiska zostało wykonane na podstawie szerokiego i bogatego spektrum wyników badań socjologicznych przeprowadzonych trzykrotnie w wybranych szkołach

ponadgimnazjalnych w latach 1994–2009–2016. Warto zaznaczyć, iż tego rodzaju przedsięwzięcie naukowe jest – jak to sam autor zaznaczył – jedynie szkicem, który w jakimś sensie określa o wiele bogatszy i bardziej wyrafinowany obraz młodych Polaków, w jego wielowymiarowych przejawach. Cieszy jednak to, iż wspomniany przejaw skromności autora może być zdecydowanie przekroczony, ponieważ publikacja nie jest jedynie ogólnikowym opisem ani redukcjonistyczną diagnozą jakiegoś wycinka rzeczywistości. Jest to dzieło nie tylko kompletne, ale i mogące stanowić interesujące odniesienie do innych szkiców i portretów młodego pokolenia Polaków, młodzieży, maturalnej kohorty.

Jak w rzeczywistości przedstawia się treść podjętych przez badacza analiz? W czym tkwi wartość opublikowanego tomu? Co jest w nim najbardziej charakterystycznego i wartościowego? W krótkim tekście recenzyjnym trudno jest wskazać na wszystko i choćby tylko zasygnalizować skrótowo wszelkie ważne wątki, dlatego niniejsza refleksja ma przede wszystkim na celu zachęcić do lektury całego tekstu opracowania, dokonanego przez doświadczonego i kompetentnego autora.

Jak się wydaje, co zostało dobrze udokumentowane w przedstawionym materiale, młodzież polska nie jest zasadniczo oderwana od tradycyjnych wzorców i modeli życia religijnego i moralnego. Fakt ten nie oznacza jednak, iż procesy sekularyzacji oraz modernizacji nie będą intensyfikowały w przyszłości owego rozejścia się między trwałością modeli religijno-moralnych a postawami identyfikacji z nimi. Ta zasadnicza teza podważa ostatecznie przekonanie o końcu moralności i religijności, zwłaszcza w ich obiektywnych znaczeniach i wymiarach. Autorytet autora w socjologicznej dziedzinie diagnozy moralności i religijności pozwala zakładać, iż można z nadzieją patrzeć na przyszłość świata norm oraz wartości, które nie zanikają, mimo że procesy modernizacji i sekularyzacji są widoczne i w pewnym sensie nie do wyhamowania. Przyjrzyjmy się pokrótce temu, co Mariański zaprezentował w poszczególnych częściach opracowania, które można i należy zdecydowanie klasyfikować jako studium z socjologii moralności.

W pierwszym rozdziale autor poddał naukowej eksploracji takie kwestie jak: przynależność wyznaniowa i religijna, katolicyzm i polskość, autodeklaracje praktyk religijnych oraz uznawane kompetencje Kościoła katolickiego w sprawach społeczno-moralnych. Są to charakterystyczne i – można stwierdzić, że – fundamentalne kategorie, którymi powinien operować socjolog religii i moralności, ponieważ stanowią one pewien kanon w badaniach prowadzonych w tym zakresie. Kontynuacją tych analiz jest drugi rozdział, w którym zostało omówione zagadnienie świadomości maturzystów dotyczącej zmieniających się relacji pomiędzy religią a moralnością. W obu rozdziałach czytelnik znajdzie nie tylko teoretyczne analizy, ale i często przytaczane dane empiryczne potwierdzające prowadzony dyskurs. Jest to ciekawy zabieg dokonany przez

autora, ponieważ ułatwia lekturę, a także osadza teoretyczne treści na właściwie dobranych faktach. Czytelnik wie, z czym w istocie ma do czynienia, a jednocześnie może zapoznać się z warsztatem teoretycznym, niezwykle potrzebnym dla percepcji samego zjawiska.

Kolejna część materiału obejmuje podstawowe orientacje moralne maturzystów. Jest tu mowa o Dekalogu jako podstawie moralności. Jak wynika z przeprowadzonych badań, akceptacja norm moralnych w nim zawartych jest wśród młodzieży mniejsza niż w całym społeczeństwie. Dekalog, który jest powszechnie znanym punktem odniesienia w postępowaniu religijnym i moralnym, zawsze stanowił pewien miernik tak samych przekonań, jak i konkretnego postępowania ludzi w różnorodnych kontekstach. Ciekawie przedstawia się dyskurs dotyczący stosunku maturzystów do norm moralnych związanych z codziennym życiem. Interesujący jest także opis zjawiska tzw. permissywizmu moralnego, autorytetów moralnych, religijnych i moralnych obowiązków katolika oraz instancji istotnych w rozstrzygnięciu dylematów moralnych.

Czwarta i piąta część materiału zawartego w omawianym tomie to szeroka refleksja na temat rodziny oraz stosunku do niej. Rodzina może być rozpatrywana jako wartość podstawowa. Z niej wyłania się istotna kwestia moralności małżeńsko-rodzinnej, co nierzadko budzi zróżnicowane poglądy i stanowiska, zwłaszcza wśród ludzi młodych. Dotyczy to szczególnie kwestii antykoncepcji czy aborcji. Ostatecznie jednak, co jasno zostało przedstawione w książce lubelskiego socjologa, rodzina jest nadal dla młodzieży wartością podstawową, a także nadrzędną względem pozostałych. Opracowanie Mariańskiego w tej kwestii potwierdza także to, co można znaleźć w bogatej literaturze, w tym w opracowaniach z zakresu innych nauk społecznych, nie tylko socjologicznych. Wyłania się z nich obraz młodzieży żyjącej w głębokich przeświadczeniach i pragnieniach, by własne losy wiązać ze szczęściem małżeńskim i rodzinnym.

Kolejny rozdział to dyskurs dotyczący orientacji życiowych maturzystów. Kwestia ta ukazuje specyfikę świadomości aksjologicznej młodych. Równie wyraźnie jawi się ona dzięki treściom zawartym w części materiału poświęconej wartościom codziennym, podstawowym, sensotwórczym, ostatecznym oraz prospołecznym i egoistycznym. Czytelnik ma również możliwość zapoznania się z analizą dotyczącą kategorii godności człowieka jako niezwykle ważnej wartości. Dużo uwagi poświęcił autor temu zagadnieniu w poprzednich swoich opracowaniach, te natomiast dobrze wpisują się w całościowy charakter analiz dotyczących maturzystów puławskich. Podobnie jest z tematem sensu życia. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż profesor Mariański zajął się także zdiagnozowaniem postaw młodzieży wobec tak trudnego recepcyjnie zagadnienia, jakim jest śmierć.

Choć utrzymują się w środowisku młodzieży postawy permissywizmu i relatywizmu, można zdecydowanie zgodzić się z autorem książki o postawach

maturzystów puławskich wobec zagadnień moralnych, iż nadal istnieje silna identyfikacja z Kościołem rzymskokatolickim, choć uwidaczniają się tendencje do odchylenia się od doktryny moralnej w nim obowiązującej i głoszonej. Teza sekularyzacyjna oraz opierająca się na przekonaniach o postępującym gwałtownie relatywizmie moralnym jest tylko częściowo zasadna. Nie jest to tylko osobiste przekonanie socjologa, lecz prawda wyłaniająca się z badań empirycznych przeprowadzonych na szeroką skalę. Sekularyzacja – klasyczny, choć wciąż świeży temat podejmowany przez socjologów religii, wyłania się ze szczególnej wyrazistością, gdy analizie poddawana jest konkretna grupa społeczna, w tym wypadku młodzież maturalna. Jednak, co wydaje się zasadne i konieczne, proste założenie, iż młode pokolenie ulega bardziej dynamicznej i gwałtownie przebiegającej sekularyzacji, niż jest to w przypadku innych grup społecznych, jest zbyt zawężone i domaga się bardziej szczegółowego opracowania.

Opublikowana książka Mariańskiego może stanowić nie tylko cenną bazę socjologicznych wiadomości, tak szczegółowo, jak i ogólnie opisującą kondycję moralną oraz przekonania moralne młodzieży, lecz także doskonały punkt wyjścia dla podejmowania pracy wychowawczej i ewangelizacyjnej ukierunkowanej na tę właśnie kategorię społeczną. Młodzież, w tym młodzież maturalna, jest tą grupą osób, których obecność konstytuuje siłę i trwałość społeczeństwa oraz Kościoła (diagnozy autora dotyczą zasadniczo młodzieży w jej ukierunkowaniu na religijność i moralność związaną z Kościołem katolickim, choć przecież te stanowią wartości o charakterze uniwersalnym).

Młodzież jest „treścią” świata, młodzież rozumiana i rozpatrywana w różnorodności i bogactwie jej reprezentantów. Warto w tym miejscu przytoczyć niedawną wypowiedź doktrynalną papieża Franciszka, która może stanowić interesujące tło dla analiz przeprowadzonych przez Mariańskiego: „W niektórych ludziach młodych dostrzegamy pragnienie Boga, nawet jeśli nie ze wszystkimi przymiotami Boga objawionego. W innych możemy dostrzec marzenie o braterstwie, a to już nie ma. W wielu z nich może istnieć prawdziwe pragnienie rozwijania swoich zdolności, aby dać coś z siebie światu. W niektórych dostrzegamy szczególną wrażliwość artystyczną lub dążenie do harmonii z naturą. U jeszcze innych może istnieć ogromna potrzeba komunikacji. W wielu młodych ludziach znajdziemy też głębokie pragnienie innego życia. Są to autentyczne punkty wyjścia, wewnętrzne energie, które z otwartością oczekują na jakieś słowo pobudzenia, światła i otuchy”¹.

¹ Franciszek, *Posynodalna Adhortacja Apostolska Christus vivit. Do młodych i całego Ludu Bożego*, Wydawnictwo M, Kraków 2019, s. 36.